

Bu yazı uzun zamandır süründüğü için taslak olarak bırakıyorum. İsimsiz diyalog formunda, her paragraf bir tarafa ait.*

Demokrasi için ne düşünüyorsun?

Güzel olurdu diye düşünüyorum. Teorik olarak yaşandığı dönemler olmuş ama *liberal* formunun insanların geneli için sürdürülebilir olduğunu sanmıyorum.

Demokrasiye pek inanmıyorsun, yani.

Bir ideal olarak inanıyorum, ancak *yaşayabilir* olduğuna inancım yok: Bozunan elementler vardır, kısa süre gözlenir ve başka bir elemente dönüşürler. Demokrasi de böyle bir yönetim biçimi olabilir.

Geçici ve dengesiz mi diyorsun?

Demokrasinin kendisine inanmak diye bir kavram, insanların geneli için pek anlamlı sayılmaz. Yani, Voltaire demiş, *fikrine katılmam ama bunu ifade etmen için savaşıyorum* falan... Bu duruş çoğu insan için anlamsızdır, insanların genelini yönetime dahil edip, bir yandan da *sürü hukukunu* rafa kaldıramazsın. Sürü güç ister, zenginlik ister, başkalarından daha üstün olduğunu göstermek ister ve bunun için de düşmanlık güder, kendi yaşam tarzının öne çıkmasını ve nesillerce yaşamasını ister. Bunlar demokrasi idealiyle çelişir, insanlar güç tarafında bulunmayı tercih ederler ve bu da gücün temerküz etmesini kolaylaştırır. İktidar temerküz ettiğinde, kendi alternatiflerini ortadan kaldırmaya çalışır.

Demokrasi de rafa kalkar?

Bugün Julian Assange, yedi yıldır sığındığı elçilikten tutuklanarak çıkarıldı. Suçlama siyasi, vatandaşı olmadığı bir devletin sırrıyla ilgili muhtemelen hüküm giyecek. Demokrasi dediğimizin artık göstermelik bir mesele olduğunu işaret ediyor bana göre. Demokrasinin eski tanımını *halk için, halk adına, halk tarafından yönetim* iken, şu anki hali daha çok *şirketler için, şirketler adına, şirketler tarafından yönetim* demek. Bir de bunun yanında bitmeyen bir bürokrasi var tabii.

Yaşayan demokrasilerin sorunlarını anlatan çok insan var, bilhassa sol liberaller bu konuda müthişler ama *daha çok bürokrasi* ve *daha kocaman devlet* dışında bir çözüm sunmuyorlar sanırım.

Daha çok özgürlük gibi boş laflar da var, ne demekse. İnsanlar iktidar araçlarını tehdit etmedikleri sürece bütün devletlerde *özgür* ve iktidar araçlarını tehdit ederse, hiçbir yerde özgür değil. Etiye sütlüye karışmazsan İran'da da, Çin'de de kendine bir dünya yaratmana kimse müdahale etmez, eskiden de böyleydi, gelecekte de böyle olacak muhtemelen. Ancak iktidar oyunları için *özgürlüğü* malzeme yaparsan, *en rafine demokrasilerde* de başın belaya girer, diğerlerinde olduğu gibi. Sorun iktidar mücadelesinin zemini.

Demokrasi böyle bir zemin sağlıyor, eski kralın inip, yeni kralın çıkması için. Değil mi? İktidar değişiminin barışçı olmasını sağlıyor, yani.

Evet ve hayır. Bir süre sonra, gördüğüm kadarıyla insanları seçim sistemiyle oyalayan bir *kazananlar partisi* oluşuyor. Bir nevi oligarşi. Bu oligarşinin asıl derdi kendi iktidarını sürdürmek. Her parti ve

siyasi görüşte insanları destekliyor, bu *kazananlar partisinin* kaybetme ihtimali yok, halk ne şekilde oy verirse versin kazanan tarafta birileriyle işbirliği halinde. İmtiyazlarını sürdürmek ve kaynakları dağıtmak konusunda da becerikli. Demokrasi dediğimiz yönetim biçiminin dönüştüğü de bir *şirket feodalitesi* veya *oligarşisi* oluyor. İktidar değişimi, bu sistem çökmeden zor yani.

Türkiye’de de öyle mi? Yani, 2002’de mesela, değişen bir şeyler olmadı mı gerçekten?

O zaman bir şeyler değişti, gerçekten, çünkü Cumhuriyet’in oluşturduğu oligarşi artık düzeni sürdüremez hale gelmişti. Ancak aradan geçen zamanda memleketimizde daha temelsiz, daha hayal dünyasında gezen başka bir oligarşi oluştu. Bunların bir kısmı da eski oligarşinin devamı, yani, kazananlar yine *onlar* oldu. Kemalist vesayet bir miktar form ve şiddet değiştirerek devam etti.

Peki, bu konudaki çözüm nedir? 2002’deki kadroların ciddi bir fikriyatı olmadığı için böyle davrandığını düşünüyorsun ve görüldüğü kadarıyla bu doğru, ama ne yapsınlar?

Yapmaya çalıştıkları başta Türkiye’yi Küresel Kapitalist imparatorluğa biraz daha eklemlemektir. Eski moda askeri vesayeti bitirdiler, amaçları Liberal Demokratik bir Türkiye’ydi. Ancak bunun doğal sonucunun Kürtlerin bağımsızlığı olduğunu görünce, sair dış politika etkileriyle çark etmek zorunda kaldılar. Sonunda biz böyle iki arada, fikirsiz, cisimsiz, *kuru muhafazakarlık* belasıyla başbaşa kaldık.

Peki ne yapılabilirdi? Yani, şimdiki durum da *Küresel Kapitalist İmparatorluk*’la bitmeyen bir savaş anlamına geliyor. İmparatorluk o kadar kolay kaybetmez bu savaşı bence.

Tabii ki, memleketin siyasi bir savaş alanına dönüşmesinin sebebi de bu, eksen değiştirecek kadar yekvücut bir pozisyonda değiliz, bağımsız kalabilecek kadar da güçlü değiliz. Bağımsızlığı *kazanmak* bir muharebeyi kazanmak gibi değil, o muharebenin içinde bulunduğu savaşı ve savaşın sonundaki barışı rakiplerden daha iyi durumda tamamlamak demek. Bizim arada kazandığımız muharebeler varsa da, savaşın sonunda *İmparatorluk* gücünü gösterecektir, kısacası. Ancak uzun vadede *İmparatorluk* ne olur, diyelim Çin onu alt etmeye çalışır mı, onu şimdilik bilemiyoruz.

Biraz da ideallerden bahsedelim. *Muhafazakar camianın iktidarda ne yapacağına dair fikri yoktu* diyorlar ama senin bir fikrin var mı, mesela? İktidar olsan, bugün sana diktatörlüğü verseler, bizi nasıl kurtarırsın?

Reel politik olarak cevap vermem zor tabii ki, çünkü *güç merkezlerini* tayin edecek kadar *yukarıda* değilim. Ancak ideal bir toplumda insan ve devlet arasındaki sınırın, vazih kanunlarla çizilmesinden ve bu kanunların da *algoritmalarla* yazılmasından yanayım.

Bunu pek anlamadım.

Şöyle diyeyim: Şimdiki hukuk dili, makinelerin karar vermesine imkan vermeyecek derecede karmaşık, bunun birinci sebebi tembellik, ikinci sebebi de, *oligarkların* işine böyle gelmesi. Kanunlar karmaşıktıkça, onları yorumlamak profesyonellerin işi haline geliyor ve bu da *parası olanın* lehine.

Bu iki meseleyi *hukuk dilini ıslah ederek* de aşabilirsin.

Evet ama *algoritmaların* asıl amacı bunun ötesinde. Devlet de dahil, tüm tüzel kişiliklerin vazih algoritmalarından oluşması, bunların sınırlarını net şekilde belirler. Bütün şirketler, kurumlar, dernekler, vakıflar, belediyeler, devlet ve sair organların bugünkü hukuki *mesnetleri* bunların *biyolojik olmayan kişiler* olduğu şeklinde. Bir şirket kurunca, *tüzel kişilik* diyoruz, ticaret yapıyor, vergi ödüyor, mal alıp satıyor... Bunların hukukları, *imkanlar* açısından insanlara benziyor ama sorumluluk açısından benzemiyor. Bir şirketi suç işlediğinden dolayı hapse atamıyorsunuz mesela.

Hissedarları sorumlu olmuyor mu?

Onların sorumluluğu da bir yere kadar. Bu organizasyonlar, şirketler aslında hissedarlara fayda sağlasın diye kurulmuş makineler. İnsanlar bunun *parçası*. Tüm sistem bir makine ama makine kendi başına sorumlu olmuyor. Herkes hissesi oranında sorumlu ve bu da sınırlı. İnsanlar nadiren bir şirkette/organizasyonda yaptıkları dolayısıyla hapse girer, kendini savunacak *bahane* çoktur, *organizasyon* dediğimiz zaten sorumluluğun paylaşılması için kullanılan bir cihaz. Yasal sorumluluk da paylaşılnca, genelde insanların *masum* olduğuna hükmetmek kolaydır.

Böyle olabilir ama algoritma dediğinin bunu nasıl çözeceğini anlamadım.

Örnek vereyim: Bir büfe açıyorsun diyelim, aslında yaptığın

satış :: Müşteri -> Ürün -> Stok -> Stok

```
satış müşteri ürün stok =
  if ürün in stok
  then let
    eldeki_ürün = stoktan_al stok ürün
    müşteriye_ver ürün
  else
    özür_dile müşteri
    sipariş_ver ürün
```

şeklinde bir algoritmayı icra etmektir. Tabii ki gerçek hayatta, bu algoritmaların yüzlerce adımı ve istisnası da olacaktır. Yine de bunların yazılıyor olması, adımların belli olması, *makineyi* sadece organizasyon olarak değil, *süreç* olarak da tanımlama imkanı verir.

Bu zor değil mi, en ufak iş için bile aldısı, vergisi pek çok adım var?

Zor tabii ki, ancak beklenen de *en ufak adımlara kadar* yazmak değil, zaten insanın sözkonusu olduğu yerde bunları sonuna kadar yazmak da mümkün olmayacaktır. Gerçek hayatta insanlar bu kadar tahmin edilebilir çalışmaz, ancak bir algoritmaya dökmek, anlamları netleştirmeye, kiminle ilgili olduğunu ve onlardan ne beklendiğini, amaçları ortaya çıkaracaktır, lisanın ve bilhassa hukuki lisanın örtücülüğünden uzak durduğumuzda gerçekte neyle uğraştığımız da ortaya çıkacaktır.

Devletin de bir *algoritma* olduğunu söyledin, yanılıyor muyum?

Evet. Devlet kanunlardan, yönetmeliklerden oluşmuş bir *mevzuat makinesi*. İnsanlar bu makinenin çeşitli noktalarında yer alıp, o makinenin çalışmasını sağlıyor. Her alanda söylediği bir şeyler var, yedi kollu ejderha gibi bir makine ve bu makineden adalet veya iyilik talep ediyoruz ancak makinenin güçlenmesi, bir yandan da özgürlüklerin kısıtlanma imkanını doğuruyor. Burada bir çelişki var, eğer insanlar arasında adalet sağlayacaksak, güçlü bir devlet gerek ancak güçlü devlet de bir yandan bireyle ve onun alanıyla mücadele içinde.

Bunun doğru olduğunu kabul etsek bile, kanunları *algoritmalaştırmanın* ne faydası olacak?

Devletin nasıl bir makine olduğunu ve sınırlarını, insanların imtiyazlarından bağımsız olarak belirlemeye imkan sağlayacak. Adalet diyoruz mesela, bu nedir? İnsanların aynı suçu işlediklerinde, aynı cezaya çarptırılması mı? Bunun ne demek olduğunu, hangi iki durumun *aynı durum* olduğunu bugünkü sistemle belirlemeye imkan var mı? Türkiye’de bir karakola gittiğinizde, bir şüpheliye ilk sorular sorulardan biri *eğitim durumu*. Eğer eğitim durumu bir kriter olarak *savunma metninde* bulunuyorsa, nasıl oluyor da eşitlikten bahsediyoruz, mesela?

Bu basit bir bilgi edinme meselesi olabilir, *iyi hal* diye de bir durum var, kişiler hatayla suç işlemiş ve pişman olabilir veya teammüden işlemiş olabilir, bunların arasında fark yok mu?

Fark olabilir ancak bu farkların *vazıh* yazılması lazım: İnsanların bilişsel yeteneklerinde eksiklik, mesela güzel/yakışıklı/zengin insanların kötülük işleme ihtimallerini daha az buluyoruz, hakimlerin ve savcılarının da *insan* olduğunu gözönüne alırsak, *zımnen* bir adaletsizlik var.

Zaten *adalet* dediğimiz de insanları belli bir hayat tarzına sevk etme değil mi? Böyle diyordun sanırım. Yani, adalet mekanizması dediğimiz şey bazı hayat tarzlarının, diğer bazılarına üstün tutulmasıdır.

Evet. Doğru. Ancak bu sadece insanların eline kaldığında, *hayat tarzının* belirleyicisi ister istemez *bürokrasi* oluyor. Devlet cihazı, kendi mensupları gibi yaşayanları kayırıyor ve diğerlerinin de *devletle başa çıkmak* gibi bir meselesi oluyor. Batı devletleri endüstri ile zenginleşmiş burjuva tarafından kuruldu, bizde ise bürokrasi kendi kendini dönüştürerek ilerliyor. Burjuvazi en azından iş yapmak zorunda olduğu kitleyi tanır ve fikirleri de onlardan beslenir, *müşterisini takip etmeyen esnaf batır*, bürokrasi ise birkaç nesil içinde kendi kendini besleyen bir devridaim makinesine dönüşebilir. Bundan dolayı, onlarda *toplumun devleti* var, bizde *devletin toplumu*. Son 20 yılda bunu aşabileceğimizi düşünmüştük ama neticede bugün yine *bölünmeyen vatan*, *kutsal devlet* söylemi üzerinden yürüyoruz. Bürokrasi kendi egemenliğinin kırılmasına izin vermedi. Bu muhtemelen *batı tipi* olmayan diğer toplumlarda da böyle, Rusya da, Çin de dönüşümünü bürokrasinin kendini dönüştürmesi vasıtasıyla gerçekleştirdi.

Batı tipi demokrasilerin diğer yerlerde yaşamayışının sebebi de bu mudur?

Bence öyle. Toplumun değer yargılarını devlet bürokrasisi belirlediğinde, doğal bir *hiyerarşi* ortaya çıkıyor. Bu hiyerarşi de *liberal demokrasinin* birden fazla güç merkezinden kaynaklı özgürlük

anlayışına ters. Devlet orada da var ve güçlü, ancak bu devletin sınırları mevcut ve bu sınırlar da herkesin zihnindeki *doğal* sınırlar. Biz otokrasiye çok kolay adapte oluyoruz, çünkü özgürlüğümüzü neticede devlet verdi, biz almadık ve verenin, gerekli gördüğü zaman geri alabileceği konusunda hemfikiriz. Devletin *bize ait* değil, bizim *devlete ait* oluşumuz, *demokrasinin* de *halkın yönettiği* değil, ancak yönetimde halkı dinlemenin bir kriter olduğu bir rejim olduğunu söylüyor. Bir bedeni kol ve bacakların yönettiğini düşünmeyiz, ancak onlara ihtiyacımız olduğu için kolumuza, bacağımıza ve sair organlarımıza iyi bakarız. Demokrasi de bize bu *iyi bakmanın* kriterlerini sunuyor. Yoksa *yönetim* hiçbir zaman çoğunluğa danışılarak yapılan bir şey değil.

Demokrasi bir *araç* mı yani?

Bütün yönetim şekilleri araç: İnsanların beraber yaşamaları her zaman kurallara bağlı ancak bu kuralların nasıl belirleneceği ve nelerin göz önüne alınacağı değişiyor. Özgürlüklerin artması ancak insanların bireysel önemlerinin azalmasıyla mümkün oldu. Kendi besinini üretmek zorunda olan yüz kişilik bir köyde, insanların *ben bugün çalışmak istemiyorum* deme özgürlüğü yoktur, hasat beklerken, *ilham geldi, biraz sanat yapmak istiyorum* diyemezsiniz. Böyle bir toplumda demokrasi çalışmaz da, çünkü insanların temel ihtiyaçlarının karşılanması çok daha net bir hiyerarşiye ihtiyaç duyar. Ancak modern toplum kalabalıktır, artık değer toplana bileceği merkezler arttıkça, insanların bu merkezlere/şirketlere/devlet kurumlarına yaklaşıp uzaklaşma şansları artar ve özgürlük doğar. *Özgürlük* gerçekte insanın yaşadığı toplumu seçebilme özgürlüğüdür, 100 kişilik köyde tek bir toplum vardır, yüz milyonluk ülkede binlerce toplum sayabiliriz.

Yüz milyonluk ülke olmadan demokrasi olmaz diyorsun.

Kalabalık olmadan demokrasiye ihtiyaç olmaz. Ufak toplumların bireylerinin *demokrasi* gibi bir ideali yoktur.

Eski Yunan'da mesela, bugünkü kadar kalabalık değilmiş ama demokrasi varmış, Atina ne kadarlık bir yer, 10bin veya 30bin?

Onun büyük kısmı da köle. Perikles'in asıl yaptığı, şehrin ailelerinin toplanıp şehri yönetecekleri bir sistem getirmektir. Ancak bugün anladığımız anlamda bir *demokrasi* yoktu, temel haklar yoktu, insanların ifade özgürlükleri yoktu, demagog elinde insanları yoğurup Sokrates'i öldürdüler. Sebebi de büyük ihtimalle daha önceki yönetimle olan bağlarıydı, felsefesi veya *gençleri ayartması* değil. Oradaki bir *demokrasi* ama *demos* bizim bugün anladığımız *demos* değil. Ayrıca *ufak toplum* dediğime nazaran, hayli zengin ve sofistike bir toplum Atina. Denizcilik ve ticaret dolayısıyla daha kozmopolit. O halde yine söyleyeyim, birden fazla toplum bir arada yaşamak *zorunda* kalmadıkça *demokrasiye* ihtiyaç yoktur.

Peki bu durumda *algoritmaların* ne faydası olabilir? Sen *teknokrasi* diyorsun, *demokrasi* değil.

Demokrasi demiyorum, çünkü giderek eskiyen bir kelime bu ve Çin de *demokrat*, Sovyetler de *demokrat* idi ve ABD de demokrat. Kimse demokrasiden taviz vermiyor çünkü demokrasi asıl *yönetim*

faaliyetinin gizlenmesi için iyi bir imkan sunuyor. *Teknokrasi* ise, insanlara *sizin beğendiğiniz en iyisidir* demiyor, tanım itibarıyla *en iyinin bir ölçüsü vardır* demek zorunda, yani, diyelim *enflasyonu düşürmek için sizin beğendiğiniz yolu tercih etmeliyiz* diyemezsiniz, *bunun yolu vardır ve şudur* demek lazım.

Bunu *enflasyonu düşürecek insanlar* yoluyla yapıyoruz, yani, tabii ki halk ne yapılması gerektiğini bilmez ama yapılacaklar konusunda kime güvenmesi gerektiğini bilir. Bunu kabul edebiliriz. Ayrıca herhangi bir teknik konuda başarılı olup olmadığını anlamak için illa teknik konuyu bilmek gerekmez, bir hükümet *enflasyonu düşüreceğiz* dediyse ve dediklerini yapamadıysa, bir sonraki seçimde oy alamaz. Enflasyonu düşürecek başkaları gelir.

Burada iki sorun görüyorum: Bazı sorunlar çözümsüzdür, yani, diyelim Türkiye'nin Kürt meselesini çözmeye çalışan biri, bunu *demokrasi içinde* yapamaz, çünkü insanlara *hafif düzeyli düşmanlık*, barıştan daha kolay gelir. İkincisi, *kazananlar partisi* diye bir şey konuşmuştuk, Türkiye'nin 90'lardaki enflasyon problemi bir türlü düzeleliyordu çünkü o zamanın *kazananlar partisi* devleti soymak için enflasyonu kullanmayı öğrendi. Devlet hazinesi tamtakır olup da, 2001'de batıncaya kadar da bu düzen devam etti. Teknik olarak bilgi sahibi olmak ve seçilmek, bu bilgiyi uygulayacak kadar muktedir olmak anlamına gelmiyor ve ne yapılacağını bilmek de uygulamak için yeterince yürekli olmayı sağlamıyor. Demokrasi içinde çözmeye çalıştığımız *küçük problemler* için bu dediğin doğru olabilir ama problemler büyüdükçe, demokrasi içinde çözmek için insanlara yalan söylemek gerekiyor. Bir yandan 40 yaşında emekli olup, bir yandan müreffeh bir ülkede yaşayamazsınız, mesela, bir yandan çok az vergi ödeyip, bir yandan devletten ucuz sağlık hizmeti alamazsınız. Ancak birileri size bu ikisinin de mümkün olduğunu söylerse, halkı buna inandırır, oy toplayacaktır. Ayrıca ABD'de Trump'ın, Ukrayna'da bir komedyenin seçilmesinden, insanların *sorun çözen* değil, daha çok *dış görünüşe göre* oy verdiklerini iddia edebiliriz. Yani medyanın ve ucuz bilginin yönettiği bir halk varken, *demokrasi* bu iki unsurun elinde şekilleniyor. Yeterince *karizmatik* olan biri, herhangi bir sorun çözmeyecek de olsa seçilebiliyor.

Seçimleri kaldırmak mı lazım, o zaman, şimdi?

Hayır, seçimlerin faydası var, ama temel olarak insanlara *bir şeyler yapabilecekleri* intibasını vermekle alakalı faydası var. Ayrıca *son çözüm* olarak düşünülebilir. Diğer yollarla doğru yönetmeye sevkedilemeyen biri *sandık* yoluyla düşürülebilir. Bir emniyet sübabı gibi düşün. Yine de *seçimler* yoluyla *doğru yönetim* bana artık hayli zor geliyor.

Demokrasinin tek aracı seçimler değil, ifade özgürlüğü gibi, barışçıl eylemler gibi yollar da var, malum. Bunların da kullanılması gerekebilir.

Ben şahsen seçimlerin işe yaramayacağı yerde, bunların hiç işe yaramayacağı kanaatindeyim. Kulacağı açık olan yöneticiler için bir faydası olabilir, halkının ne istediğini öğrenmek isteyen devlet adamı ona kulak verir, politikalarını buna göre belirler. Ancak bunun *sesi çok çıkan azınlığa hürmet* gibi bir zararı da var, malum. Politik eğilimlerini canla başla savunan ufak bir grup, politikalara yön vermeye

başlayabilir. Bunun *demokrasinin gereği* olduğundan emin değilim.

Politika önem veren azınlığın, politikayı belirlemeye çalışması makul değil mi? Ülkenin nasıl yönetildiği pek de umurunda olmayan bir grup yerine, bunların sesinin çıkıp, daha çok itibar görmesi daha iyi değil mi?

Bu sorunun nasıl cevaplanabileceğini bilmiyorum. Türkiye tarihinde, mesela İttihat ve Terakki böyle geldi, darbe yapanlar böyle yaptı, Atatürk devrimleri azınlık devrimleridir, Kurtuluş Savaşı azınlık savaşıdır, insanların çoğunun bu hayati konularda bile *çoğunluk ne derse o* dışında pek bir fikri olmaz... Ama bu insanların sırf insan olduğu için kendini yönetmeye hakkı olduğu gerçeğini değiştirmez. Yani bu soruya *demokrasi içinde* bir cevap bulabileceğimizi sanıyorum.

Ama sen zaten demokrasiye inanmıyorsun, anladığım kadarıyla, evet, o sebeple bu tartışmayı yapmanın pek anlamı yok.

Ben buradaki dikotomiye başka şekilde çözmek istiyorum: Birinci sebep halkın politika belirleyecek yetkinlikte olmayışı, ikinci sebepse *âkil azınlığın* sınırlanmadığında bir diktatörlüğe yol olması. *İnsanları değil, algoritmaları seçelim* dememin sebebi bu, insanlara tercihleri sorulmadan önce, vazih olarak bu tercihlerin sonuçları olacağını söylemek gerekiyor: *Sağlığı ücretsiz yapacağız ama vergileri %2 artıracaktır* demek lazım mesela, ayrıca kişileri değil, algoritmaları seçtiğimizde, bu seçtiğimiz politik algoritmaları uygulayacak kişileri de sınırlamış oluyoruz.

Burada başka bir amaç da seziyorum ben: Aslında sen insanlara yönetim konusundan güvenmiyorsun, insanların bilinçli makineler tarafından yönetilmesi gerektiğini düşünüyorsun.

Evet, sanırım ifşa oldum.

İnsanların çoğunun bunu kabul etmeyeceğini biliyorsun, onun için *kanunlar yerine algoritmalar* diyor-sun, ama sonunda bunun gideceği yer, algoritmaları işleten makinelerin tüm hayatımızda etkin hale gelmesidir, değil mi?

Evet, öyle. Sonunda insanların insanlara muhtaç olmadan yönetilmelerini arzuluyorum. Başka insanlar tarafından değil, saf ve soyut olarak *kanunlar* tarafından. Ancak kanunlar bugünkü manada sadece insanların tasarrufuna açık, ben tüm kanunların makinelerin de işletebileceği kadar vazih üretilmesi taraftarıyım.

İdealin bu.

Evet, idealim bu, ancak bu zamanda henüz insanların buna açık olmayacaklarını düşündüğümünden, adım adım anlatmak istiyorum.

Aslında idealden bahsetmek daha çekici olabilir, çünkü insanlar biyolojik canlılar ve algoritma işletme konusunda başarılı değiller. Yani insanların eline prosedür verip, *bunu işleteceksiniz* deyince, makineler kadar başarılı olamıyorlar. Ayrıca *yönetim* dediğimiz şeyin insanların ihtiyaçlarını belirleyip, ona göre dümeni idare etmekle alakası var, bunun da algoritmik bir şekilde ifadesi çok zor

olabilir.

İhtiyaçların kendisinin algoritmik ifadesi zor olabilir, bu doğru. Bununla beraber devlet sistemi zaten bir algoritma, büyük ölçüde sistemleşmiş bir şey var, yazıya dökülmüş bütün işlerin amacı bir algoritmayı işletmek. Bence *yazılı kanunun* doğal devamı, *algoritmik kanun* olmalı.

Tanımlamaya nereden başlayacaksın? Mesela Anayasa'yı algoritmalaştırdığımızı düşünelim, bunu nasıl yapacaksın?

İnsan ve *Vatandaş* tanımlarını yaparak herhalde.

Veya *Devlet* tanımını yaparak, Türkiye anayasası öyle başlıyor çünkü.

Evet, bu önemli bir fark, bizim anayasa *devletin bekası* üzerine kurulmuş, devlet üzerinden vatandaş tanımlıyor, önce devlet var, vatandaş ona göre tanımlanmış. Halbuki Anayasa'nın önce *Vatandaşla* başlaması gerekir, onların tanımı üzerinden devlete ulaşılmalı. Bu önemli bir fark yaratır.

Peki, bir örnek vermeni istesem, mesela *Vatandaş* nasıl tanımlanabilir?

Tanımlamalarda *Haskell* kullanacağım, çünkü Kategori Teorisi ve Kümeler gibi kavramları kullanmak için bunun sair dillerden daha uygun olduğunu düşünüyorum. Algoritmaları gerçek bir dille ifade etmenin de daha iyi olduğunu düşünüyorum. Vatandaş hakkında konuşurken, *İnsan* kavramının tanımlı olduğunu, bilindiğini kabul ediyoruz ve buradan da Vatandaş, annesi veya babası Vatandaş olan insan oluyor.

Algoritma: Vatandaşlık

```
enum Uyruk = Türkiye | ...
data Kişi = Kişi { isim :: String,
  anne :: Kişi,
  baba :: Kişi,
  uyruk :: Uyruk,
  kimlik_bilgileri :: Kimlik,
  adresler :: [Adres]
  ...
}

vatandaş :: Kişi -> Bool
vatandaş kişi =
  let au = uyruk . anne kişi
      bu = uyruk . baba kişi
  in
    if uyruk == Türkiye | au == Türkiye | bu == Türkiye
```



```

then True
else if uyruk eş kişi == Türkiye
    then True
    else False

```

şeklinde bir ifadeyle net olarak vatandaşlığın tanımı yapılabilir. Buradaki amaç, kanunları formel bir dille ifade ederek bunların uygulanmasının mümkün merteye makinelerce yapılabilmesine imkan tanımak.

Bu doğru bir şey mi? Yapılabilir olup olmadığını daha sonra soracağım ama dünyayı böyle görmeye mi başlamalıyız? Bunun insanları mutlu edeceğinden emin miyiz?

Ben bunun *yapılabilir* olup olmadığından başlayacağım cevaplamaya: Gödel'in gösterdiği gibi, formel sistemler tüm gerçekliği ispat *edemeyebilir*. Bir formel sistemde doğruluğu veya yanlışlığı ispatlanamayacak önermeler bulunabilir, yani, temel bir sorun var ancak bizim yapmaya çalıştığımız dünyanın *doğal durumlarına* kurallar yazmak, baştan aşağı tam bir formelleştirme değil. İkinci mesele, yani, bunun iyi bir iş olup olmadığı konusu ise tartışmaya açık tabii, ancak insanların zihinsel sınırlarını gördükten sonra, bu sınırları aşmalarını beklemek yerine kanunları formelleştirip, makineleri devreye sokmanın daha *adil* sonuçlar üreteceği kanaatindeyim.

Örneğin?

Örneğin hız sınırları için radarlar kurduk diyelim, bunların cezaya tahvili şu an insan eliyle yapılıyor ve bu da *muhtemelen* bazı istisnalara sebep oluyor. Orada cezayı yazan polisin, tanıdığı plakalara ceza yazmaması mümkün, bazı durumlarda atlaması mümkün ve daha kötüsü *yanlış yapması* mümkün vs. Bu iş otonom makinelerin elinde olsa, böyle suistimal imkanları olmaz, ayrıca insanların sisteme güveni artar.

Bu küçük bir örnek oldu ve bahsettiğin suistimal, robot sistemlerin üretmesi muhtemel hatalardan daha küçük. Bir de bazı zamanlar gerçekten istisna tanımak isteyebilirsin, dünya rijit kuralların bütününden oluşmuyor. İnsanilik o kuralların dışına çıkmayı buyuruyor. İşin içine duygular girdiğinde, insanların davranışları değişiyor.

İnsaniliği böyle tanımlarsan, sonunda herkes, bugün olduğu gibi bir *şov medeniyetinde* yaşamaya başlayacaktır. Geçenlerde trafikte bir olay oldu, hamile bir kadının bulunduğu araç, başka birine yol vermemiş ve o araçtakiler çıkıp bu araca saldırmışlar. Olay sosyal medyaya intikal etti, sonra saldıranlar bulundu ve 20 yıl hapis cezası istemiyle tutuklandılar. Olayın videolarının bulunması ve sosyal medya vasıtasıyla genel bir şekilde kınanması, tabii ki hukukçuları da verilecek ceza konusunda etkilemiştir. Bu durumda, bu olayın aynısının, ortada video kaydı ve sosyal medya olmadığı durumda da, aynı şekilde ele alınacağını düşünebilir miyiz?

Yani, hukukçular da kamunun duygularına mı bakıyor?

Tabii ki bakıyorlar. İnsanlarda *toplulukla hareket etme* duygusu gelişmiştir. Bir psikoloji deneyinde,

odaya çağrılan insanlara iki çubuktan hangisinin uzun olduğu soruldu. Bulundukları odada, kısa çubuğa uzun diyen birkaç kişi daha vardı ve insanların önemli bir kısmı, gözleriyle gördükleri bu basit durumda bile diğer insanların söylediklerine uyum sağlamak için uzun çubuğa kısa dediler. Hukukçuların bu insani arızalardan uzak olduğunu mu düşünüyorsun? Hukuk dediğimiz şey zaten *sağduyu* dediğimiz insani akıl yürütmenin formelleştirilmiş hali, eğer *sağduyu* bir şekilde eksikse, formelleştirmeye de bu yansıyacaktır.

Bunun çözümünün robotların söz sahibi olması olduğunu mu düşünüyorsun?

Ben gelişmiş robotların insanlar arasındaki adaleti sağlamada, diğer insanlardan *daha başarılı* olacağını düşünüyorum. Bir robotun insani hassasiyetleri yoktur, bunun kötü olduğunu, *merhametsiz* olacaklarını düşünüyoruz, ancak *insani hassasiyet* dediğimiz de genele yayılmış bir merhamet değildir, insanlar kendilerine benzer olanların ve iletişim içinde bulunduklarının ihtiyaçlarına ve duygularına hassastır. Merhamet de, eğer suçluluktan kaynaklanmıyorsa, sadece *zayıf* yönelmiş bir duygudur. Pişmanlık, insanların zayıf olduğunu itiraf etmesi, bir daha zarar veremeyecek olduğunu ikrar etmesi bizde merhamet duygusu uyandırır.

Bunlar doğru değil mi? Daha az merhamete mi ihtiyacımız var, sence?

Bence merhametin *zımni* bir kriter olmaktan çıkarılması daha uygun olur, bunun yerine açıkça *biz hoşlandığımız insanlara daha az, hoşlanmadıklarımıza daha çok ceza veririz* desek, hem bunun *ne-denini* konuşmakta daha özgür oluruz, hem de insanların merhametini sisteme dahil etmek daha doğru olur.

Diyelim bir hırsızlık suçu var, iki çocuk baklava çalmış, başka bir hırsızlık suçu var, iki adam birinin arabasını çalmış. İkisi de hırsızlık bunların, sen robotların eline bıraktığında, baklava çalan çocukların, araba çalan adamlarda aynı suçu işlediğini düşünmeyecek mi?

Hayır. Neden öyle olsun? Şu anki kanunların yapamadığı ve hakimlerin takdirine bıraktığı yerler var, suçların aynı olmadığı görülüyor ve hakimler de buna bakarak, alt sınırdan veya daha fazla ceza verebiliyor. Hafifletici sebepler olduğunu söyleyerek cezayı azaltabiliyor, erteleyebiliyor... Benim burada söylediğim, bu kriterlerin vazih şekilde ortada olması, hakimlerin takdirine bırakırsak hemen hiçbir durumda tahmin edilebilir bir hukuk olmuyor, *bu suçun cezası nedir?* dediğimizde, her ne kadar afaki, teorik bir şeyler söyleyebilsek de, tam bir tahmin yürütmek mümkün olmuyor. Makinelerin çalışabilmesi için hukukun da net olması lazım ve zaten hukukun net olması asıl amacımız, eğer bütün bu kuralları formal hale getirip, hakimlerin önüne koysak ve onlar da harfiyyen buna uysa, robotların yönetmesini talep etmezdik. Ancak hakimlerden bunu beklemek fazla, ayrıca, belki insan olarak zaten doğru da değil.

Bu durumda soru, bunun ne kadar yapılabilir olduğu: Gödel'in bahsi geçti, aksiyomatik formal bir sistemin dünyayı izah etmekte sınırları varsa, robotların da insanlar hakkında karar vermesine, onları yönetmesine ne kadar izin verilebilir. İnsanlar en temel ilkeleri bile gözardı edebilirler, bir kriz anında

hayatta kalma dürtüsü onları başka zaman suç görünecek fiilleri işlemeye sevk edebilir, robotlar böyle durumlarda ne yapacak mesela? Ordudan bir darbe teşebbüsü oldu, diyelim, bu durumda kimden emir alacaklar veya kendi başlarına hareket edebilecekler mi? Doğal afetler de aynı şekilde, insanların genetiğine işlenmiş bir *doğal afetle mücadele* pratiği var, robotlar için doğal afet yok olmak demek, onlara ayrılacak enerjiyi diğer insanları hayatta tutmaya ayırabiliriz.

Evet, bu itirazlar haklı itirazlar ama böyle zamanlarda insanların oluşturduğu yönetimler de zaafa düşüyor. Senin yaptığın *bazı durumlarda çalışmaz, o zaman hiç uğraşmaya gerek yok* itirazını, her şey için yapabilirsin. Bir araba da benzini olmadığında çalışmaz ama kimse o durumlarda çalışmadığı için arabayı *işe yaramaz* bulmaz. Sistem kriz anlarında insanlara ihtiyaç duyabilir, belki mükemmel de olmayabilir, belki tüm şartları oraya yazamayız ancak insanların yaşadığı hayatın önemli ölçüde kontrol edilebilir, kaynakların doğru dağıtılabilir olduğu bir sistem, doğal afetler gibi durumlarla da daha iyi başa çıkmayı sağlar. Şu an mesela, Türkiye’de deprem hazırlığı var mı? Bu gece İstanbul’da büyük bir deprem olsa, insanların geceyi geçirecekleri kadar boş yer mevcut mu? Bunların kontrolünü kim yapıyor? İnsanlar, geleceğin de şimdiki zamana benzeyeceğini düşünür ve bir kenarda *kötü günler için* tedbir alacak para biriktirmek manasız gelir. İnsanların oluşturduğu organizasyonların da benzer şekilde olduğunu tahmin ederiz, deprem bahanesiyle toplanan paralar, oluşturulan bütçelerin yıllarca orada beklemesi politikacılar istemez, nasılsa depremden bir şekilde çıkılır diye bakar ve o bütçeyi başka şeylere harcarlar. Mesela bu, neden insanların değil de, bütçe algoritmalarının seçilmesi gerektiğini gösteren bir örnek. İnsanların verdikleri vergilerin tam olarak nereye harcanması gerektiğine karar verecek bir iradeye sahip olması gerekir, insanların geneli doğal afetler için bir bütçe ayırmayı gerekli görmüyorsa, sonunda doğal afetlerde acı çekecek de kendileri olduğu için kimse bir şey söyleyemez. Şimdiki meselemiz, bir karardan doğrudan etkilenmeyecek insanların, diyelim bir doğal afette doğrudan zarara uğraması en az muhtemel insanların, bu bütçelerin nasıl oluşturulacağına karar vermesi. Tabii ki eğer şahsi zararı olmayacak, en kötü ihtimalle iktidardan olacaksa, bir insanın doğal afetler için ayrılmış bütçeyi, bir sonraki seçimde seçilmesine faydası olacak *yatırımlara* ayırması normaldir.

İnsanların bilişsel olarak kendilerini yönetmelerinin imkansız olduğunu mu söylüyorsun?

İmkansız demeyelim de, *zor* diyelim. İnsan bir canlı olarak kendi şahsi bekasını, konforunu, gücünü korumaya odaklanmış, fikri ve siyasi idealler de bundan etkileniyor, tabii ki. Herkes *vatan için* en iyisini istiyor ama biri komünist oluyor, diğeri liberal, öbürü milliyetçi. Bir noktadan sonra kişiler, ideolojilerini benliklerinin bir parçası yaptığı için ideolojik kavga aslında ego kavgasının bir yansımasına dönüşüyor. İnsanlar ideolojik rakiplerinden farklılaşmak için fikir üretmeye başlıyor, teori veya pratikte muarızlarını çürütmeye vakit harcamaya, yeni bir şeyler ortaya koymaktan daha çok önem veriyorlar. Bu da *evrimsel mekanizmanın* bir parçası, ancak biz fikirleri, iktidardan ve insanlardan ayırmaya zihnen müsait olmadığımız için, kavgalar gereğinden fazla büyüyor ve *doğruyu bulmak* için sadece fikirlerin değil, insanların da ölmesi gerekiyor. Matematik gibi bir alanda bile, diyelim *negatif sayılar* gibi bugün doğal kabul ettiğimiz kavramların yaygınlaşması için eski matematikçilerin ölmesi

gerekmiş. *Paradigma değişimi* dediğimiz de böyle, insanların ömürlerinin ilk üçte birinde bir şeyler öğrenip, daha sonrasında bunlara göre yaşamaya, yaymaya alışık oldukları ve zihinsel konforları daha fazlasına izin vermediği için olsa gerek, paradigma değişimi için eski paradigma sahiplerinin *ölmesini* beklemek gerekiyor.

Senin söylediklerinin buna ne faydası olacak peki?

İnsanlara *doğruyu bulmak* için daha *üst seviyede* bir çerçeve sunuyoruz, en azından politik doğru için, insanlara sorunları makinelerin çözümleyeceği bir çerçeve sunmak amacındayız. Bu sayede *egolar-dan türeyen ideolojiler yerine, hangi çözüm bize daha çok yarar* diye bakabileceğiz.

Ama insanların *fayda* kavramı da ideolojilerinden kaynaklı? Bunu nasıl inkar edebiliriz? Bir müslümanla bir ateistin aynı *fayda* kavramına sahip olmasını bekleyemezsin, değil mi? İnsanlar kendilerine neyin faydalı, neyin zararlı olduğuna da ideolojileri, dinleri, düşünceleri yoluyla karar veriyor.

Evet, bu doğru. Ancak bu insanlar yine de bir arada yaşıyorlar, modern zamanlar bize politik gücün, bir politik fikre sahip insanların sayısına bakarak el değiştirebileceği gibi basit bir prensibi öğretti. İnsanların fikirleri, ideolojileri tabii ki farklı ancak *siyasi gücün el değiştirmesi* mekanizması çalıştığı için onlar bütün oyunu yıkmaya çalışmak yerine, *oy toplama* oyununu oynarak toplumu yönlendirmeyi tercih ediyor. Biz de bu mekanizmanın üstüne, *insanları değil, mekanizmaları, algoritmaları seçelim* diyeceğiz. Bu mekanizmaların uygulanması için tabii ki insanlar da gerekli, insanlardan oluşmuş bir bürokrasinin uzunca bir süre daha gerekli olacağını kabul edebiliriz. Bununla beraber bu insanların yaptıkları seçimlerde ne kadar *özgür* olacaklarını diğer insanların seçtiği *algoritmalar* belirleyecek. İnsanları değil, algoritmaları seçeceğiz.

Ancak çoğu insanın *algoritma* gibi hayli teknik bir konuyu anlaması mümkün değil, insanların belki de %99'u için bu söylediğinin hiçbir anlamı yok hatta. Onlar yine kimleri kendilerine yakın görüyorsa, onların söylediklerini kabul edeceklerdir. Uygulamada bugünkünden önemli bir fark olmaz, A partisi şu algoritmayı öneriyor, B partisi bu algoritmayı öneriyor... diye giden seçim propagandaları görürüz ve insanlar hangisini daha çok seviyorsa, onu tercih ederler.

Bu söylediğinin doğru bir tarafı var, insanların çoğunun bu gibi teknik konularla ilgilenmesini bekleyemeyiz, onlar yine kendilerine yakın gördükleri tarafın söylediğini seçeceklerdir. Ancak tartışma zeminin *kimi seçmeli?* değil de *nasıl olmalı?* gibi bir yere getirmek için algoritmaların faydası vardır. Ayrıca seçimlerin bugünkü gibi *partilerin adayı algoritmalar* şeklinde olacağını neden düşünüyorsun?

Seçimler olmayacak mı?

Seçimler olacak ama insanlara *hangi algoritma* diye sormak biraz acayip olur gerçekten de. Onların cevaplayacakları soru *şu konuda iyi misiniz?* veya *bu konuda değişiklik ister misiniz?* gibi sorular. Modern politik mekanizma da halkın doğrudan politikaları seçmesi üzerine kurulu değil. *Halk* dediğimiz insan kalabalığının hakemliğinin sadece kadro değiştirmek konusunda bir önemi var. İnsanlar kadroları yaptıkları işlerden tanıyorlar ama bunların arasında gerçek bir tercih yapma imkanları yok, benim

bugün Türkiye’de alternatif bir politik kadro veya parti üretmem mümkün değil, önce girip bununla aktif olarak ilgilenmem gerekiyor. Bu da önemli bir engel. Belki hayatımı bu işe versem, müstakil bir siyasi hareket doğurabilirim ancak bunun için de şimdiki *politik oyunun* doğru çalışacağından emin olmam gerekir. Hasılı, şimdiki insanların farklı fikirleri bir politik alternatif olarak görmesi mümkün değil, bu fikirlerin sahneye çıkma imkanı yok. Türkiye’de mesela Atatürk’e bir şekilde *muhabbet* etmeyenlerin politik olarak sahnede yer alması mümkün değil. Bu durumda zaten seçim dediğimiz şeyin tek faydası *kadroların değişmesi* oluyor, sahneye biraz daha yeni oyuncu gelsin, biraz daha farklı söylemler dinleyelim, politik gücü biraz da başkaları kullansın, falan.